

Bótáné Horváth Noémi

Kutatási tapasztalatok, eredmények Mezőcsát településen

Noémi Botáné Horváth: Results of a participatory action research in Mezőcsát, in the Northern part of Hungary

Summary

Participatory action research could be a tool for strengthening rural areas, it could help the process of integrated rural development based on endogenous resources. This is a good method for rethinking the local and the wider interests and relationships in a changing social and economic environment. As a result there could be a practical solution at the end. This research can generate new interaction between local people, thus ensuring better communication and more successful cooperation. After introducing the tools of participatory action research this paper presents the first steps and results of a participatory action research which has started in Mezőcsát in the Northern part of Hungary. The aim of the research is to find real solutions to real problems (eg. unemployment) defined by inhabitants. Outcomes of this research are a stronger community in Mezőcsát and mapping a possible enterprise built on local resources.

Keywords: rural development, Mezőcsát, participatory action research

ÖSSZEFOGLALÓ

A részvételi akciókutatás eszköze lehet annak a folyamatnak, amely segíti a vidéki térségek erősödését, az integrált, endogén erőforrásokra épített vidékfejlesztés megvalósítását. A módszer alkalmazásával újraértelmezhető a helyi és a szélesebb érdekek viszonya a társadalmi, gazdasági változások során kialakult helyzetekben. Eredményeként gyakorlati megoldás születik. A részvételi akciókutatás segítségével hatékonyabb kommunikációt, eredményesebb együttműködést alakíthatunk ki a szereplők között. Az alábbi tanulmány betekintést nyújt az akciókutatások módszertani tárházába, majd egy Mezőcsát-on megvalósuló kutatás eddigi eredményeit foglalja össze. A kutatás célja, hogy az érintettek igényén alapuló, általuk megfogalmazott problémák (pl. munkahelyek hiánya) feloldására megoldást találjunk. Kutatásunk eredményeként feltérképeztük egy helyi adottságokra épített önfoglalkoztatást lehetővé tévő vállalkozás indításának lehetőségét, és erősítettük a közösségi összetartozást.

Kulcsszavak: vidékfejlesztés, Mezőcsát, részvételi akciókutatás

BEVEZETÉS

Az akciókutatásnak rendkívül széles módszertani tárházával találkozunk, mely módszerek azonban alapvetően abból a közös fő tulajdonságból indulnak ki, hogy a kutatók és a kutatás alanyai között együttműködések alakulnak ki a kutatás során, valamint, hogy a kutatás eredményeként egy közösség számára praktikus, gyakorlati megoldások születnek. Az akciókutatás módszerével dolgozó kutatók az alábbiakat fogalmazzák meg:

„Az akciókutatások nagy családjába tartozó megközelítések mind osztják azt a nézetet, hogy a szokványos kutatásokban a kutatás tárgyainak tekintett egyének és csoportok („a laikusok”) valamilyen fokban partnerré válnak a kutatói munkában. Az akciókutatás filozófiája tehát ebben a világképben gyökerezik. Mindenkori elsődleges célja pedig a praktikus tudás létrehozása, amelynek a megszerzése és

gyakorlatba ültetése fontos társadalmi, közösségi célokat szolgál. Az akciókutatások fő jellegzetessége mindebből következően az is, hogy személyes kapcsolatokat, elköteleződéseket épít ki a kutatók és közösségek között.” (Pataki, 2011)

Az akciókutatás olyan tudományos megközelítés, mely számos, a módszer sajátosságát meghatározó lényegi elemében eltér a konvencionális kutatásokban megszokott eljárásoktól. Az akciókutatás egy sajátos kutatói hozzáállást jelent, egyfajta kutatói életfilozófiát. Bármely más kutatási módszerhez hasonlóan ezekben az eljárásokban is történik a kutató által adatgyűjtés és feldolgozás, értékelhető adatbázisok keletkeznek a kutatási eredmények alátámasztására, de ezek az eljárások, abban eltérnek a hagyományos kutatásoktól, hogy az adatgyűjtés folyamatába a kutatás érintettjei is bevonásra kerülnek, a munka során partneri együttműködés jön létre az érintett közösség és a kutató között.

A módszer sajátossága, hogy nem célja hipotézisek megfogalmazása és tesztelése, fontosabb szempont a megértés, a kutatói önreflexió és akciók generálása az érintettekkel közösen. Nagyon fontos különbség a konvencionális kutatási módszerekkel szemben a kutatás felépítésében van. Az akciókutatás nem egy lineárisan felépülő rendszer, hanem egy ciklusokból álló folyamatsor. A ciklusok során a cselekvést egy tervezési folyamat előzi meg, és a cselekvést a módszerre és az eredményekre vonatkozó kritikai reflexió követi. Ez a reflexió, ami az első ciklust lezárja, a második ciklus során a legfontosabb bemeneti információ. (Bodorkós, 2010)

Havas megfogalmazásában „az akciókutatás ciklikus, ismétlődő tevékenységek elemeiből épül fel, azaz nem a kiindulási kérdés, adatgyűjtés, elemzés, következtetés utat járja be. Azt feltételezi, hogy a felismerések és cselekedetek egy állandósuló körfolyamatban, a visszacsatolások láncolataiban alakulnak ki, melyben állandóan szükség van a gondolatok és akciók újragondolására, korrekciójára, javítására.” (Havas, 2004)

Az alábbiakban ismertetem az akciókutatás családjába tartozó legfontosabb megközelítéseket, és ezek közül az általam alkalmazott részvételi akciókutatás technikájával részletesen is foglalkozom.

- kooperatív kutatás: a kutatásban való részvételre a kutató más, a téma iránt érdeklődő és elkötelezett kutatókat szólít meg, kialakítva ezáltal maga körül egy aktív kutatócsoportot. A kutatás érintettjei egyenrangú partnerek. A kutatócsoport ezután közösen állítja fel saját szabályrendszerét. A kooperatív kutatások célja kiterjedhet egy egyéni szintű vizsgálódástól, egy egyéni szintű tanulástól, egészen egy nagyobb egység, akár az egész társadalom gondolkodását, magatartását megváltoztató projekt kidolgozásáig. A kutatás eredményeként a gyakorlatban hasznosítható, praktikus tudás születik. (Csillag, 2011)
- akciótanulás: célja a valós élethelyzetekre alapozó, a tanulási folyamatban résztvevőket középpontba helyező képzés, ezáltal egy terület endogén erőforrásainak, lehetőségeinek a feltárása, megismertetése. A tanulás folyamata tapasztalatszerzésre és élményszerű iskolán kívüli tanulásra alkalmas helyszíneken történik pl. egy vállalkozás, egy gazdaság, egy erdő. Egy moderátor segítségével a csoport felvet egy témát, majd a helyszínen a vállalkozó, a szakértő stb. segítségével tanulnak, később a moderátor segítségével feldolgozzák a témát, és csapatomunkában értékelik az eredményeket. (Cser, 2008)
- puha rendszerelemzési módszer: az emberi tevékenység rendszerének modellezésére használható módszer, melynek lényege abban rejlik, hogy használata során úgynevezett, puha rendszerkövetelmények létezésével számolunk, ami egy olyan helyzetet ír le, ahol még nem ismerjük azt, hogy valójában mire is van szükség, így először azt kell megkeresnünk, hogy mire kell rendszer specifikációt létrehozni, először a valódi igények, szükségletek megállapítása a cél.

A módszer elve szerint az egyes rendszerek határait azoknak a nézőpontjai határozzák meg, akik annak részei. A kutató egy gondolkodási rendszert alkalmaz, azaz a céllal, hogy létrehozza azt a módszertani megközelítést, amelyen keresztül egy adott helyzetet tud vizsgálni. (Checkland, 1991)

- *részvételi akciókutatás (participatory action research):*

A részvételi akciókutatás az akciókutatás egy olyan speciális módja, melyben a részvétel, így például a közösségeket érintő döntésekben való részvétel a legfontosabb szempont. Ezek a módszerek olyan elméletek és gyakorlatok létrejöttét segítik, melyek közvetlenül válnak hasznosíthatóvá egy adott közösség számára. A módszer a folyamatok aktív résztvevőivé változtatja az érintetteket, akik ezáltal jobban a sajátjuknak érzik a döntéseket, a feladatokat, mely így számukra elfogadhatóbb, megvalósításukra motiváltabbak, fenntartásukért felelősebbek. A kutatás kezdetén, a tervezési szakaszban helyzetfeltárás és értékelés történik, valamint azonosításra kerülnek a problémák és az aspektusok, majd a lehetséges beavatkozási pontok. Ezt követően nyílik lehetőség megoldási javaslatok és eljárások kialakítására a kritikus pontok figyelembevételével. (Bodorkós, 2010)

Katonáné (2011a) a részvételi akciókutatás egyik fontos elemének tartja, hogy ezzel a módszerrel hidak képezhetők a kutatásban érintett különböző szereplők között. Véleménye szerint az egyetemek, vagy a kutatóintézetek alkalmazottjai munkájukon keresztül kapcsolatban állnak minden érintettel, ők a folyamatok kulcsszereplői lehetnek. Összekapcsolhatják a lokális szintet, szereplőket és intézményeket a hazai és az európai szereplőkkel, intézményekkel. (Katonáné, 2011a)

A részvételi akciókutatás módszerének a leg hangsúlyosabb eleme a részvétel. A kutató munkája során nemcsak a kutatásnak, hanem

az érintett közösségnek is a részévé, tagjává válik. Együttműködést, partnerségi viszonyt alakít ki a szereplőkkel, bevonja az érintetteket a róluk szóló döntések meghozatalába, a cselekvések megvalósításába. Képesse válik feltárni egy közösség, egy térség belső erőforrásait. A szerző véleménye, hogy a részvételi akciókutatás módszerével az érintetteket a kutatási folyamat aktív résztvevőivé teheti, újra formálhatja, megerősítheti a közöttük lévő kapcsolatokat, elősegítheti az összefogás, a partnerség kialakulását, megerősödését. A szereplőkkel megvalósuló közös problémafeltárás, közös gondolkodás, a közös munka lehetővé teszi, hogy az érintettek motiváltabbak legyenek, és a kutatás eredményeként létrejött produktumok tartósan éljenek.

A részvételi akciókutatást évtizedek óta alkalmazzák a fejlett és a fejlődő országokban egyaránt, több tudományterületen, így például a területfejlesztés esetében is. Jelenleg már Magyarországon is számos kutató alkalmazza eredményesen a város-és vidékfejlesztési folyamatokban az akciókutatás módszerét. A teljesség igénye nélkül álljon itt néhány kutatás és eredmény:

- Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, a Mezőcsáti Kistérségben a térség vidékfejlesztési stratégiai koncepciója egy részvételi akciókutatás segítségével készült el. (Pataki, 2010)
- Szintén ebben a térségben egy uborkatermesztéssel foglalkozó, romákat foglalkoztató szervezet jött létre. (Szombati, 2011)
- A helyi termékek értékesítésének kérdéskörében a Mezőcsáti kistérségben helyi termék fesztivál valósult meg. (Horváth, 2009)
- Az Őrségben a helyi tájfajta megőrzéséért tettek sokat az akciókutatók. (Pataki, 2011)
- A szegedi romák élethelyzetének javítása. (Málovics, 2011)
- Egy ilyen kutatás eredményeként készült el Gyöngyös éghajlatvédelmi terve. (Vári, 2011)

- Emberi erőforrás menedzsment témakörében kooperatív kutatás valósult meg. (Csillag, 2011)
- Sümeg-Marcal forrásvidéken turisztikai célú fejlesztés valósult meg.

A vidékfejlesztési folyamatokban a részvételi akciókutatás módszerének az alkalmazása több szempontból is fontos, indokolt. Egyrészt, mert ez a módszer, ahogy nevében is jelzi a részvételen alapul. A részvétel pedig kiemelten fontos a fejlesztési folyamatokban. Fontosságát olvashatjuk a VÁTI 2010-es területfejlesztési füzetében is, miszerint elkülöníthetünk belső, azaz közösségi tervezést és külső, ún. szakértői tervezést. A stratégiai tervező szakmák hagyományos paradigmája szerint a tervezés a jól képzett, diplomás szakember feladata, ugyanakkor egyre gyakrabban megfigyelhető, hogy már a tervezés kezdetén bekapcsolódnak az érintett laikusok a munkába, elmondják véleményüket, feladatokat vállalnak, azzal a céllal, hogy a szereplők segítsék egymás munkáját, a tervezéshez alapvetően szükséges információkat megosztva, együtt építkezzenek. A szakértők hangsúlyozzák, hogy törekedni kell a belső és a szakértői tervezés közötti összhang megteremtésére, így szükséges egy felkészült szakember, aki képes a belső tervezést koordinálni. (VÁTI, 2010)

Részvételi akciókutatás módszerével segíthetjük az endogén vidékfejlesztési folyamatok megvalósulását, hiszen elősegíthetjük, hogy egy térség, vagy szereplők egy csoportja sajátos, belső problémáira olyan megoldásokat találhasson, melyek során belső erőforrásokra alapozott fejlesztést valósíthat meg.

A részvételi akciókutatás alkalmazása fontos azért is, mert a vidékfejlesztéssel kapcsolatosan csak integrált megközelítéssel érhetünk el eredményeket.

Azért kell integrált fejlesztés, hogy csökkentsük az egymással szembenő beavatkozások számát, ugyanakkor növelhessük az egymást támogató kezdeményezéseket. Így hatékonyabban hasznosulnak az erőforrások, nagyobb lesz e fejlesztések eredménye, több szereplőt érünk el. Nagyon fontos napjainkban a pénzügyi

válság miatt szűkülő pénzeszközök révén, hogy ugyanannyi vagy kevesebb erőforrást felhasználva minél értékesebb fejlesztéseket valósítsunk meg. (VÁTI, 2012)

Ezek a gondolatok összecsengnek a részvételi akciókutatás legfontosabb elemével, alapvető kiindulópontjával, mely az érintettek bevonása a tervezésbe, a cselekvésbe, a döntéshozatalba. Fő célkitűzése az interakciók kezdeményezése, az együttműködések kialakítása és megerősítése a szereplők között. Ezáltal egy részvételen alapuló kutatás során, kisléptékű helyi projektek generálásával, a helyi szereplők bevonásával, megerősítve a közöttük lévő kapcsolatokat és együttműködések, bekapcsolva az érintetteket a döntéshozatali folyamatokba, segíthetjük, hogy a döntések és a végrehajtás is a lehető legalacsonyabb szinten szülessen és valósuljon meg, így támogassa a helyi kezdeményezéseket. Ezáltal véleményem szerint kiváló eszköz lehet az integrált vidékfejlesztési folyamatok megvalósulásához a részvételi akciókutatás. A belső erőforrásokra, összefogásra, partnerségre alapozott közösségek számára van lehetőség a fennmaradás, a fejlődés elérésére. Együttműködés, összefogás, partnerség, belső erőforrásokra, lokális helyi adottságokra alapozott fejlesztési elképzelések nélkül egyetlen térség sem lehet élet- és versenyképes.

Ez összecseng Kovács gondolataival, aki azt írja, hogy „a kívülről felállított programok buktatói sok esetben abban rejlenek, hogy nem számolnak kellő módon, megfelelően az adott térség lakóival, míg a jól működő, sikeres helyi társadalmak a fejlesztői programok jelentős erőforrását képviselik. Így a vidékfejlesztési programok sikere is azon múlik, hogy az adott településen élők milyen mértékben vesznek részt a problémák feltárásában, a meglévő erőforrásokat hogyan tudják kamatoztatni.” (Kovács, 2002)

KUTATÁS MÓDSZERE

A kutatás célja, előzménye

A kutatás egyik célja, hogy a Mezőcsáti Kistérségben korábban folytatott kutatási munka eredményeire alapozva (Horváth, 2009;

Bodorkós 2010), a részvételi akciókutatási technikák segítségével, helyi szereplőkkel közösen együttműködve kisléptékű fejlesztési kezdeményezések valósuljanak meg az érintettek valós igényén alapuló, általuk megfogalmazott problémák megoldására. A kutatás korábbi eredményeire alapozva, a kistérségben végzett helyzetfeltárás, valamint a térség lakosságának körében végzett kérdőíves felmérés és a térség szakembereinek körében végzett interjúorozat eredményei alapján megállapítható, hogy a helyi közösség számára legfontosabb megoldásra váró probléma a térséget sújtó magas munkanélküliség, valamint a fiatalok elvándorlása, melyet a munkahelyek hiánya generál. A kutatás során a másik fontos cél, hogy segítsük a helyi közösség megerősítését, a helyi szereplők sikeresebb kommunikációját, lehetőséget teremtsünk a lakosság számára az életüket, a jövőjüket meghatározó cselekmények aktív irányításába, megvalósításába. A kutatás során fokozott figyelmet fordítunk a helyi fiatalok, különösen a helyi fiatal nők közösségének megerősítésére. Célunk, hogy együttműködésükkel jövőbeni foglalkoztatási lehetőségeikért tegyünk lépéseket, megvizsgáljuk egy „vidéki csapat vállalkozás” indításának feltételeit a lokális gazdasági lehetőségek figyelembevételével.

A kutatás helyszíne

Mezőcsát az Észak-Magyarországi Régióban, Borsod-Abaúj-Zemplén megye déli részén helyezkedik el. Az ország 33 leghátrányosabb helyzetű kistérségének egyikének, a Mezőcsáti Kistérségnek a központi települése. A térséget alkotó kilenc településből Mezőcsát az egyetlen, mely városi ranggal rendelkezik. A kistérség lakosságának 60%-a Mezőcsáton él, ez 2011-ben 6300 fő volt. A település életében az országos átlagot meghaladó a mezőgazdasági szektor jelentősége. A tíz legnagyobb vállalkozásból nyolc a mezőgazdasághoz kötődik. A térség földrajzi és gazdasági középpontjaként a települést érintő folyamatok és változások nagymértékben meghatározzák a környező települések életét, az ott élő emberek helyzetét is. A várost jellemző negatív társadalmi folyamatok (csök-

kenő születésszám, növekvő munkanélküliség) a gazdaságot jellemző tartós recesszió kedvezőtlen hatást gyakorol a környező települések lakosságának életére is. Mezőcsát határában húzódik az 1989-ben alakult Borsodi Mezőség Tájvédelmi Körzet, mely a Bükki Nemzeti Park kezelése alá tartozik. A táj különlegessége, hogy a löszös és szikes puszták mellett, megtalálhatóak éppúgy a vizes, lápos, mocsaras területek. A terület madárvilága páratlan, szép számmal fészkel itt a szalakóta és a túzok is. A nemzeti park jelenléte alapvetően meghatározza a gazdaság lehetőségeit, irányvonalait, (legeltetésre alapozott, extenzív állattenyésztés, őshonos fajták preferálása) melyet, mint lokális tényezőt semmilyen fejlesztési elképzelés megfogalmazásakor nem hagyhatunk figyelmen kívül. Ahogyan azt sem, hogy bár alapvetően mezőgazdasági jellegű térségről beszélünk, több kutatás is igazolja (SERA, 2004), hogy a mezőgazdaságban növekvő termékkibocsátás mellett sem bővíthető jelentősen a foglalkoztatás. Így a szektorra épülő, ellátási láncokban rejlő lehetőségeket kell keresni, a többfunkciós mezőgazdaság, a kreatív szektor, valamint a lokális gazdaság irányából.

Módszertan, tapasztalatok

Módszertani választásom során fontos szempont volt számomra, hogy lehetőséget teremtsék a helyi tudás és a szakmai eredmények összekapcsolására. Munkámba bevonjam a helyi szereplőket, akiknek tudását, ismereteit felhasználva, munkámmal segítsem őket igényeik, véleményük megfogalmazására, elvárásaik érvényesítésére. Valamint, hogy olyan kutatást valósítsak meg, melynek eredményei a gyakorlatban hasznosulnak, az itt élő emberek mindennapjaiban megjelennek.

EREDMÉNYEK

1. ciklus, 1. lépés: Helyzetfelmérés

A kutatás első lépéseként fontos cél volt számomra, hogy a település jelenlegi helyzetét feltárjam. A szakmai dokumentumok feldolgozásán túl (helyi vidékfejlesztési koncepció, stratégiák, városfejlesztési terv, helyi lapok stb.)

interjú készítésével is megszólítottam a település kulcsszereplőit, lakosait, hogy megismerjem gondolataikat, a településre vonatkozó problémáikat, elképzeléseiket, elvárásaikat, lehetővé téve ezáltal a kutatási probléma fontosabb definiálását és a település jelenlegi helyzetének értékelését. 2011 őszén 47 interjút készítettem szakmai szereplőkkel és 33 interjút helyi lakosokkal. Az interjúk alanyait a Helix modell szerint csoportosítottam. Így 4 csoportot különítettem el, a kormány oldal (26 interjú), a civil oldal (34 interjú), a tudomány (5 interjú) és a vállalkozók (15 interjú) köre. Az interjúk alanyai között voltak a kistérség településeinek polgármesterei, alpolgármesterei, a kistérségi iroda vezetője, munkatársai, a LEADER csoport tagjai, falugazdászok, a nemzeti park helyi dolgozói, a térségben aktív szerepet vállaló református egyház lelkészei, oktatási intézmények vezetői, pedagógusok, a művelődési központ vezetője, a térség civil szervezeteinek vezetői is. Az interjúval az volt a célom, hogy képet kapjak arról, hogyan látják a települések lakosai, szakemberei a város jelenlegi helyzetét, és jövőbeli lehetőségeit. Milyen folyamatok, események zajlanak a településen jelenleg? Az interjú során rövid jegyzeteket készítettem. Az interjút két fő kérdéskör mentén építettem fel, a jelenlegi helyzet és a jövőbeli elvárások köré. A kutatás indítása meghatározó volt a munka későbbi menetét tekintve, hiszen a részvételi akciókutatás sikere vagy kudarca sok esetben már a tényleges kutatási folyamat megkezdése előtt eldőlt, az első lépések megtétele sorsdöntő. (Wicks, 2009)

A részvételi akciókutatás sajátossága, hogy a kutatás témáját is az érintettekkel közösen határozzák meg a kutatók. A kutatás indulásakor, 2011 őszén a szereplőkkel sikeres kapcsolatfelvétel történt, melynek során az volt a legfontosabb célom, hogy tájékoztatást adjak munkámról, felmérjem a kutatásba kapcsolható lehetséges szereplői kört, megismerjem az elképzeléseiket, törekvéseiket. Így léptem kapcsolatba, majd kerestem fel személyesen a helyi irányítási szerveket, az önkormányzatokat, hivatalokat, aktív települési szereplőket. Az interjúk, a helyzetfeltárás eredményeképpen

megállapítottam, hogy a közösség megerősítése, építése nagyon fontos feladat lesz. Hiszen a bizalmatlanság oldása nélkül nem lehet a közösség aktivitását növelni. Ami nélkül a helyi gazdaság élénkítése, a térség elnéptelenedésének megállítása, térségi fiatalok számára helyi lehetőségek bővítése, munkahelyteremtés nem lesz megvalósítható.

2. és 3. lépés: Helyzetértékelés, és akciók tervezése

Eszköz: Szöveges értékelés, helyzetrajz készítése

A helyzetfeltárás során gyűjtött adatokat Excel táblázatok segítségével rendszereztem, majd az eredményeket szövegesen is értékeltem. A kutatás iránt érdeklődő, és munkámhoz kapcsolódó személyekkel egy települési fórum megtartásáról döntöttünk, hogy a lakosság minél szélesebb körét mozgósíthassuk munkánk érdekében, valamint, hogy megtegyük az első lépéseket a közösség megerősítése érdekében.

4. lépés: Gondolatébresztő fórum szervezése

Két gondolatébresztő beszélgetés szervezésére került sor eddigi munkám során. Az első alkalmat helyi fiatal nők részvételével 2012 júniusában szerveztük. Kilencen vettek részt a programon. A jelenlévőket, négy kérdés megválaszolására kértem, majd ezekről a kérdésekről, közösen beszélgettünk. A fórum során az első kérdés, melyet feltettem, az volt, hogy „*Miért jó itt, Mezőcsátban élni?*”, Nyolc válaszadó a családi kötetelket, baráti kapcsolatokat tartotta legfontosabbnak, mint öt ide kötő tényezőt. Illetve négy válaszadó hangsúlyozta, hogy ide köti munkája is. Egy válaszadó számára a szép környezet, a nyugalom volt a meghatározó. A második kérdésem, az volt, hogy „*Miért nem jó itt élni?*” A leggyakrabban előforduló válasz a munkalehetőségek hiánya (4/9), szolgáltatások hiánya (3/9), a romló közbiztonság (2/9) és a szomorú, borúlátó emberek (1/9) voltak. A harmadik kérdésem, az volt, hogy „*Milyennek képzeled a jövőt 3 év múlva?*” A válaszadók fele úgy ítélte meg, hogy rosszabb lesz a helyzete, például a romló közbiztonság, a fokozódó válsághelyzet révén, míg a válaszadók másik fele

bizakodó volt, bízott az elhelyezkedésben, vagy a vállalkozása sikerében. A negyedik kérdés az volt, hogy „*Mi a legfontosabb számára közös ügyként és kiket szólítana meg ehhez?*” A válaszok négy témakör köré épültek. A munkahelyteremtés fontosságát, a gyermekes családok számára elérhető szolgáltatások bővítését, a turisztikai élet fellendítését több válaszadó is megfogalmazta, de volt olyan résztvevő, aki a mezőgazdasági termékek helyben történő feldolgozását tartotta fontosnak. A válaszok értékelése során megállapítottam, hogy a szereplők kötődése a térség iránt jelentős, családi és munkakapcsolataik révén, ugyanakkor itt is érződött a helyzetfeltárás során kirajzolódott tény, hogy munkánk egy fontos akadálya lesz, a helyiek pesszimizmusa és az, hogy felülről, a különféle szervezetektől, önkormányzat stb. várnak megoldást problémáik orvoslására. A beszélgetés zárásaként abban megegyeztünk, hogy a résztvevők készek aktív szerepet vállalni egy közös ügy érdekében, és szívesen vesznek részt a kutatás további lépésében. Ezzel alakult meg egy olyan női csoport, akik azóta is eredményesen dolgoznak, akikkel azóta is eredményesen tevékenykedünk, akik az én kutatásomat is segítik aktív tevékenységükkel. A munkacsoport eredményeként 2014 nyarán elkészült a település helyi értéktára, fotópályázat, és települési történetíró pályázat került megszervezésre. Ez a munkacsoport összetételét tekintve igen színes, 25 és 65 év közötti mezőcsáti nők alkotják. Szakmunkás végzettségű és diplomás tag egyaránt megtalálható benne. Vanak benne foglalkoztatottak, munkanélküliek, egy vállalkozó és egy tanuló is. A munkacsoport eredményesen pályázott a Borsodi Mezőség tájképeinek és fenntartható életmódjának fejlesztése érdekében kiírt mikropályázatra, egy közösségi gazdaság létrehozására. A pályázat megvalósulásával olyan hosszú távon is fenntartható helyi kezdeményezéseket támogat, amelyek elősegítik a természetes környezettel való harmonikus együttélést, és a közösségi együttműködést és összefogást. Ezért a Mezőcsáti Kistérségben élő, legalább ötfős, női munkacsoportként lehetőségük volt pályázatot benyújtani helyi alapanyagok közösségi feldol-

gozásának megtervezése és kivitelezése célra, illetve az ökológiai gazdálkodás ismereteinek átadása, kert létrehozása címen.

Ennek a pályázati kiírásnak a kapcsán tartottuk újabb fórumunkat 2013-ban, hiszen a második célterület, egy közösségi gazdaság létesítésének gondolata összecsengett a korábban, a helyzetfeltárás során, valamint az első fórumon megfogalmazott elképzelésekkel, és úgy gondoltam, hogy ez a lehetőség kiváló alapot szolgáltathat a közösségi vállalkozás alapjainak megteremtéséhez. A találkozón ismertettem a pályázat kiírását, és megkezdtük a közös tervezést. A cél egy hagyományos jelleget megőrző vidéki bio gazdaudvar létesítése, főként baromfi és kecske állománnyal, ahol jó minőségű termékeiket később feldolgozva értékesíthetik a helyi piac igényeinek megfelelően. A legeltetésre alapozott, extenzív tartástechnológia, a helyben, feldolgozva történő értékesítés jól illeszkedik a lokális gazdasági viszonyokhoz, hiszen a nemzeti park jelenléte révén elsősorban az extenzív tartástechnológiákra alapozott állattenyésztés valósítható meg, másrészt a helyi piaci igényeknek megfelelően csak jó minőségű, feldolgozott élelmiszerekkel lehet eredményesen megjeleníteni a piacokon. További cél, hogy a porta alkalomszerűen nyitott, látogatható legyen, ünnepekhez kötődően kisgyermekes családok számára aktív kikapcsolódásra alkalmas programokat kínáljon. A csapat eredményesen pályázott, azonban a pályázat elhúzó elbírálása, és a döntést követő módosítások végett még nem került megvalósításra.

1. ciklus, 5. lépés: reflexiók

A munkához szükséges visszacsatolásokat a személyes szakmai konzultációk, a munka eredményeit bemutató publikációkra érkezett válaszok, konferenciák tapasztalatai, és az ezek alapján kialakított önreflexió adta. Az egyik nagyon fontos következtetés, mely levonható, hogy a kutatás témáját, irányát tekintve pozitív a visszajelzés. A női munkacsoport működése, a vidéki nők szerepének vizsgálata, és főként közülük is a fiatal nők esélyeinek vizsgálata a továbbvihető kijelölt út, mely a következő kutatási ciklus alapját jelenti.

2. ciklus: 1. és 2. lépés: Kvantitatív vizsgálatok

A kvantitatív vizsgálatokkal nagyobb elemszámú mintát vizsgálhatunk, a kapott eredményeket számszerűsíthetjük. A második ciklusban vizsgálati eszközként kérdőívet készítettem. A kérdőív készítésével az volt a célom, hogy a település fiatal lakosságának a megszólításával reprezentatív felmérést végezzek, a Mezőcsát-on élő y nemzedékhez tartozó fiatalok körében. A kutatás célja, hogy feltárja a vidéki településen élő fiatal lakosság véleményét, elvárásait és jövőképét, megélhetési lehetőségeinek tekintetében. A kutatás arra keresi a választ, hogy milyen szerepet játszik a megélhetési lehetőségek megléte vagy hiánya a vidéki fiatalok döntésében, hogy elhagyják-e településüket, milyen tényezők, milyen mértékben motiválják őket. Valamint, hogy mennyire látják saját felelősségüket megélhetésükért, elhelyezkedésükért, milyen lépéseket tesznek ennek eléréséért.

A kvantitatív kutatás során kérdőíves megkeresés módszerrel történt az adatgyűjtés, a kijuttatott 135 darab kérdőívből végül 120 darab kérdőív kiértékelésére került sor. A kutatás a női munkacsoport tagjainak közreműködésével valósult meg, akik aktív szerepet vállaltak a kérdőívek kijuttatásában és összegyűjtésében. A kérdőíves adatgyűjtés egyik fontos momentum a mintavétel. Az eredménynek reprodukálhatónak, a mintának reprezentatívnak kell lennie, ezért a megkérdezettek listáját úgy kell összeállítani, hogy az reprezentálja a sokaságot. A célom az volt, hogy Mezőcsát-on az y generációhoz tartozó fiatal generációnak a 10%-át megszólítsam, és ennek eleget tett a 120 darab kérdőív, hiszen 1136 fő 18 és 35 év közötti fiatal él a településen. (KSH, 2011). A mintavétel véletlenszerűen történt, az eredmények reprezentativitását biztosítja, a sokszínű minta, hiszen a kérdőívet kitöltő fiatalok között voltak egyaránt nők és férfiak, alacsonyabban és magasabban kvalifikáltak, munkavállalók, munkanélküliek és tanulók, korszerkezetet tekintve a generáción belül fiatalabbak és idősebbek, romák és nem romák egyaránt.

A kérdőíven szereplő kérdések egyik csoportja a fiatalok térségi, települési kötődését tárta fel. Arra kereste a választ, hogy milyen mértékben

járul hozzá a megélhetési lehetőségek megléte vagy hiánya a fiatalok helyben maradásához, milyen tényezők, milyen mértékben motiválják őket a lakóhelyük megválasztásához, a szülőtelepülésük elhagyásához. A kérdések másik nagy csoportja arra kereste a választ, hogy mennyire érzik a fiatalok saját felelősségüket elhelyezkedésük, megélhetési lehetőségeik megtalálása érdekében, milyen lépéseket tesznek ezért saját maguk, mennyire várnak külső segítséget, mennyire nyitottak új lehetőségek irányába. A kérdőív legfontosabb eredménye, hogy a megélhetési lehetőségek bővítése, a munkahelyek teremtése kulcskérdés a fiatalok vidéken tartásához, hiszen a válaszadók kétharmada egyértelműen kijelentette, hogy a megélhetési lehetőség megléte vagy éppen hiánya játszott szerepet számára lakóhelyének megválasztásakor. Mezőcsát lokális adottságai főként a mezőgazdasági tevékenységnek kedveznek. A megélhetési lehetőségek bővítésénél figyelni kell arra, hogy a munkahelyteremtés igen nehéz feladat, ezért segíteni és ösztönözni kell a fiatalokat arra, hogy önfoglalkoztatóvá váljanak, saját megélhetési lehetőségeiket megteremtsék. A megkérdezett fiatalok 80% fölötti arányban jelölték meg saját maguk felelősségét sikeres jövőjük, elhelyezkedésük érdekében. Sok válaszadó gondolta úgy, hogy kizárólag ő a felelős a saját élete kulcsáért. Külső segítségként elsősorban a család intézményét jelölték meg. Saját felelősségüket elsősorban a jó tanulmányi eredmények elérése, a gyakorlati lehetőségek kihasználása, a kapcsolatok építése, a nyelvtanulás lehetőségeiben látják. Önfoglalkoztatásuk legnagyobb gátját az anyagi források hiánya jelenti.

Sajnos, ahogyan az a kutatás adataiból is kiderül, bár számos lehetőség, pályázati forrás, szervezet foglalkozik a fiatalok segítségével, nem érik el a vidéki fiatalokat ezek a lehetőségek. Nem ismerik, nem használják a számukra is nyitott forrásokat. A fiatalok 90%-a csupán a Bursa és az Erasmus program lehetőségeit ismeri.

A kutatás során elkészítettem a térség civil és kormányzati szférájának gender szempontú elemzését. A térségben folytatott korábbi kuta-

tások a helyi nők aktív szerepvállalásáról számolnak be. Elemzésem során megállapítottam, hogy a nonprofit és a kormányzati szférában is meghaladja az országos átlagot az aktív női szereplők aránya. Ez azonban nem a települések lélekszámával, hanem a településen végzett tevékenységek jellegével van összefüggésben. A nők magasabb aktivitása a településfejlesztés, a környezetvédelem, a kultúra, az oktatás, és az egészségügy területén figyelhető meg, és azokon a településeken, ahol vannak ilyen jellegű szervezetek igazolható a nők jelentősebb szerepvállalása is. Míg azokon a településeken, ahol korlátozódik a nonprofit szervezetek tevékenysége a sport, és a polgárvédelem területére alacsonyabb női aktivitás jellemző, hiszen ezekben a szervezetekben a nők jelentősen kisebb arányban képviseltetik magukat. A kutatás során 2013 őszén készült egy helyi termékek értékesítési lehetőségeit összesítő leltár, online adatok feldolgozásával és terepi munka segítségével, valamint 2014 tavaszán egy teljes körű kérdőíves felmérés is készült Mezőcsát mezőgazdasági termelőinek körében, azzal a céllal, hogy a termelők szerepét megvizsgáljuk a tevékenységükhöz szükséges információ, és a tudás áramlásának kérdéskörében.

A kutatás következő lépéseként fontosnak tartom ennek a kérdőíves megkeresésnek az eredményei alapján olyan lépéseket kezdeményezni, melyek segítik a helyi nők közösségi vállalkozásának beindítását, mellyel segíthetem őket valamint a helyi termelőket a munkájukhoz szükséges hatékonyabb, eredményesebb információ áramlás megvalósulásában, valamint a termékek értékesítéshez szükséges lehetőségek bővítésében.

KÖVETKEZTETÉSEK

A kutatás egyik célja, hogy akciókutatóként hozzájáruljak a helyi szereplők közötti sikeresebb kommunikációhoz. A Mezőcsátot folytató részvételi akciókutatás első lépéseinek tapasztalataira építve megállapíthatjuk, hogy a közösség megerősítése kiemelten fontos feladat. Munkánk során egy alacsony aktivitást, érdeklődést mutató, egymással és főként a

hatalommal szemben bizalmatlan emberekből álló közösség képét tükrözte a település, melyet ellentételezni volt szükségszerű. A kutatás során megvalósuló közösség fejlesztési lépések (közös rendezvények szervezése, közös belső értékek feltárása, közösségi videózás stb) segítségével a térségi szereplők között eredményesebb kommunikáció és együttműködés valósult meg. Erősödött a bizalom a térségi fiatalok, a térségi szereplők között, mely kulcs fontosságú szempont bármilyen fejlesztési tevékenység, így a vidékfejlesztési folyamatok kiindulásaként is. Munkánk során azt tapasztaltuk, hogy fórumról fórumra egyre nyitottabbá, érdeklődőbbé váltak a résztvevők, amit a magasabb részvételi arány, újabb emberek csatlakozása, támogatása jelzett, valamint tapasztaltuk, hogy egyre inkább erősödtek a közöttünk lévő kapcsolatok, a szereplők véleményüket egyre bátrabban fogalmazták meg, ezt jelezte, hogy egyre többen kértek lehetőséget véleményük elmondására, egyre hosszabban és mélyebben beszélgettünk. Mindehhez nagymértékben hozzájárultak az esettanulmányban is bemutatott technikák alkalmazásai, és a közösségfejlesztő „feladatok”. Mindemellett azt is tapasztaljuk, hogy a térségben folyó kutatási munkák eredményeként a helyi szereplők értéklik, és fontosnak tartják a tudomány szerepét. Katonáné (2014) kutatásában beszámol róla, hogy a Hélix modell négy szegmensének oktatásban betöltött szerepét tekintve, Mezőcsátot az átlagnál magasabb a tudomány szerepének megítélése, mely eredmény adódhat abból, hogy évek óta folyó részvételi akciókutatások a településen.

A kutatás során kiemelten fontos cél, a helyi fiatal nők közösségének megerősítése, lehetőség szerint helyben történő foglalkoztatásuk segítése. Erre kiváló eszköz a kutatás során felállított női munkacsoport, ami mára egy erős, összetartó közösséggé kovácsolódott. Tevékenységük eredményeként egy olyan helyi jó gyakorlat (közösségi vállalkozás) létesülhet, mely a benne szerepet vállaló emberek számára lehetőséget teremt a helyben történő foglalkoztatásra. A kutatás kezdetén a szereplők által megfogalmazott kulcsprobléma a munkahelyek hiánya, a megélhetési lehetőségek korlátozott-

sága volt. A munkánk eredményeként létrehozható közösségi vállalkozás, gazdaság öt család számára biztosíthatja a megélhetési lehetőségeket, és ezáltal megoldást nyújthat az érintettek által megfogalmazott problémákra.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

„A kutatás az Európai Unió és Magyarország támogatásával a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program” című kiemelt projekt keretei között valósult meg.

IRODALOMJEGYZÉK

- [1.] Bodorkós B. (2010): Társadalmi részvétel a fenntartható vidékfejlesztésben: A részvételi akciókutatás lehetőségei. Doktori értekezés. Szent István Egyetem, Gödöllő.
- [2.] Bodorkós B. – Pataki Gy. (2009): Local Communities Empowered to Plan? Applying PAR to Establish Democratic Communicative Spaces for Sustainable Rural Development. *Action Research*, 7. 3. 313–334.
- [3.] Checkland. (1991): From framework through experience to learning: the essential nature of action research. In: NISSEN H-E. – KLEIN H.K. – HIRSCHHEIM R.A. (Szerk.) *Information Systems Research: Contemporary Approaches and Emergent Traditions*. Amsterdam
- [4.] Cser J. – Kalmárné E. – Schockemöhle J. (2008): A „Vidéki Aktív Tanulás” (Rural Action Learning, RAL) módszere. *Gazdálkodás*, 6.52. 550-560.
- [5.] Csillag S. (2011): Van-e kiút a morális útvesztőből? Kooperatív kutatás emberi erőforrás menedzsment szakértők bevonásával. In: Pataki Gy. – Vári A. (2011): *Részvétel- Akció- Kutatás*. Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai kutatóintézet, Budapest. 163-206.
- [6.] Havas P. (2004): Akciókutatás és a tanulásfejlesztése. Új pedagógiai szemle, 2004. június
- [7.] <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00082/2004-06-ta-Havas-Akciokutatas.html>
- [8.] Katonáné Kovács J. – High C. – Nemes G. (2011a): Importance of animation actions in the operation of Hungarian local action groups. *European Countryside*, 2011.
- [9.] Katonáné Kovács J. (2014): *Educatio* (megjelenés alatt)
- [10.] Kovács E. (2002): A vidékfejlesztési programok alapja a közösségfejlesztés. *Parola*, 2002. 4.
- [11.] Málovics (2011): In: Pataki Gy. – Vári A. (2011): *Részvétel – Akció – Kutatás*. Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai kutatóintézet, Budapest.
- [12.] Nemes G. (2001): A vidékfejlesztés szereplői Magyarországon. Intézmények, megközelítések, erőforrások. *Műhelytanulmányok 2000/10*. Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézet, Bp.
- [13.] Pataki Gy. – Vári A. (2011): *Részvétel – Akció – Kutatás*. Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai kutatóintézet, Budapest.
- [14.] Szombati. (2011): In: Pataki Gy. – Vári A. (2011): *Részvétel – Akció – Kutatás*. Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai kutatóintézet, Budapest.
- [15.] Vári (2011): In: Pataki Gy. – Vári A. (2011): *Részvétel – Akció – Kutatás*. Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai kutatóintézet, Budapest.
- [16.] VÁTI (2010): *Segédlet a közösségi tervezéshez. Területfejlesztési füzetek, 1*. Budapest
- [17.] VÁTI (2012): *Térségileg integrált fejlesztések. Területfejlesztési füzetek 3*. Budapest.
- [18.] Wicks P. G.-Reason P.(2009): Initiating action research: Challenges and paradoxes of opening communicative space. *Action Research*, 7. 243-262.